

УДК 81-82-83:165

КСЕНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Сахарова О.В.

Кожний комунікативний простір характеризується багаторівневою організацією, зумовленою численними соціальними, політичними, економічними, етнокультурними та іншими чинниками. Київ на зламі століть являє собою своєрідний хронотоп, де міжкультурні зв'язки організують складну систему векторів, одним з яких виступає українсько-російська мовна взаємодія з багатопланою організацією кодів, сформованою протягом ХХ століття.

Актуальність. Мовна ситуація сучасного Києва, одним із комунікативних кодів якого виступає суржик, зумовлена низкою соціополітичних, соціокультурних процесів, що неодноразово ставало предметом дослідження українських мовознавців [1;2;3;5].

Постановка проблеми. На наш погляд, межа міжкультурної комунікації проходить не тільки в площині "українська/російська мови", але й у ксенологічному вимірі "свого/чужого", від чого значною мірою залежить успіх комунікативних процесів. Аналіз тенденцій мовної та міжмовної взаємодії у київському комунікативному просторі початку ХХІ століття свідчить про те, що ступінь оволодіння мовою залежить від специфіки формування особистого інформаційного та культурного "свого", від здатності опанування "іншого" не як "чужого", а також від конкретних комунікативних ситуацій, характеру формування в їх межах стратегій та тактик спілкування.

Найпоширенішою моделлю міжмовної взаємодії в площині "свого" є спілкування, де комуніканти переходять на мову співрозмовника:

(на вулиці – 2 чоловіки від 40 до 50 років) – Простите, пожадуйте, Вы не подскажете, где тут аптека поблизости. – Тут поряд є кіоск, на зупинці, а аптека є трошки далі. – А як далеко? – Треба пройти два квартали праворуч. – Дякую.

(на базарі: продавець – жінка ~ 45 років, покупець – жінка ~ 40 років)

- Скільки стоить картошка? – Гривня десять. Беріть. Гарна картопелька. – А звідки вона? – З Яготина. – То давайте, два кіло.

Аналіз комунікативних ситуацій свідчить, що таке явище є досить типовим: із зафіксованих на вулицях міста, в організаціях та установах фактів мовної взаємодії такі випадки становлять 37%. Серед комунікантів, що здатні спілкуватися в такому режимі, переважають люди середнього віку (30-50 років).

Комунікативна ситуація між співрозмовниками в площині "свого" може включати різні мовні коди, що не впливає на зміст спілкування:

(на базарі – продавець – жінка ~ 55 років, покупець – жінка ~ 35-40 років)

- Жіночко, беріть огірочки. – Нет, спасибо. Мне нужен кетчуп. – Який вам? – Пожадуйте, "Торчин", с чесноком.

(на вулиці – дві жінки ~ по 30 років) – Привет, откуда и куда идем? – Привіт, ось, була на базарі – Где, на продуктовам? – Та ні, купила ж собі нарешті босоніжки. – О, покажи. – Бачиш, такі світлі, шкряні, модель зручна, а то бачиш, в чому бігаю. – Очень симпатичные, и сколько они? – Недорого! 80 грн. – Действительно, ну носи, на здоровье. – Дякую.

Такі стратегії мовної взаємодії не менш поширені у київському комунікативному просторі. Різні коди при породженні та сприйнятті мови формують своєрідний різновид

КСЕНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

мовної особистості, що не порушує межі "свого", проте не інтерпретує "інше, інакше" як "чуже".

Комунікація у площині "чужого" може здійснюватися у двох напрямках: свідомому та несвідомому.

Саме "несвідоме" відчуття комунікативних кодів як "чужих" зумовлює суржик, коли людина, породжуючи текст, залучає інкрустовані компоненти іншої мови:

(на вулиці – 2 жінки ~ по 50-60 років): – Вже років п'ять, як він з армії прийшов – і зараз до сів пор у матері на ший сидить. – Мені хтось казав, що він наче робить... – Та де він там робить?! Дома сидить. В нього тільки спросиш за роботу, так він зразу..., що це наробиться – Мама ж сама його воспитувала? – Ну, як. Коля почав з ними жити, коли Віталіку було десь років шістнадцять...

(на базарі – 2 жінки ~ по 60 років): – Вона надіється внуків побачить, а вони їй не собіраються сюди їхати. Сама вона поїхати не може: дід паралізований лежить. – Та молодий наче. І давно його паралізувало? – Уже, наверно, півгода пройшло. – А де ж її син живе? – Десь в Росії. Та ще й там на Севері. – Це ж так оорого туди добратися...

В українському тексті найчастіше зустрічаються російські предикати, а також темпоративи і вставні слова.

(на вулиці – 2 хлопця ~ по 17 років) – Здорово, Андрію, я хотів тебе шукати. – Привет, чем обязан. – Слхай, чи не міг ти завтра зі мною піти на комп'ютерний ринок. – Мені потрібна мікросхема, а я погано на цьому знаюся. – Не знаю, я, можливо, буду зайнятий. Но, попробую. Позвони часом в 5 вечера...

(біля університету – 2 хлопця ~ по 20 років): – Салют! Як справи? – Привет! Ничего, а у тебя? – Та півночі просидів над рефератом. – Ты что, не мог с Интернета скачать? – Так у мене ж немає кампіка. – Погано! Если хочешь, могу допомогти.

В російських текстах інкрустовані українські компоненти також переважають серед предикатів, вставних слів.

Отже найпоширенішою формою комунікативної взаємодії є змішування кодів, вживання російських слів в україномовному тексті та навпаки. За статистичними показниками, такі форми взаємодії є найбільш частотними – 198 фіксацій з 300. У певних випадках зафіксовані діалоги та полілоги ілюструють змішаний білінгвізм – розрізнення кодів лише на рівні поверхневих структур, що й впливає на словотворчі модифікації української (або російської) мови (*надіється, воспитувала, собіраються, допомогти*). Віковий діапазон комунікантів – "змішаних білінгвів" є великим: від 17-20 років до 60-ти. Серед україномовних комунікантів, що вживають російські елементи, переважають люди середнього та похилого віку. Зовнішня відповідність соціальному статусу свідчить про те, що це, в основному, не корінні кияни, переважно без вищої освіти. Щодо російськомовних комунікантів, що вживають українські компоненти, серед них переважають люди молодого віку різного соціального статусу.

"Свідома" кваліфікація іншого як "чужого" зумовлена переважно соціополітичними спекуляціями та провокаціями:

(в офісі: відвідувач – чоловік ~50 років, секретарка – жінка ~30 років)

- Добрий день! А директор – на місці? – Добрий день! Директора сейчас нет. – А коли він буде? – Где-то через час. – А ваш директор також тільки москальською мовою розмовляє? – Директор знает 5 языков, в том числе и украинский. Думаю, сумеете выбрать язык общения.

Прагнення відмежувати "чуже" від "свого", штучне насадження стереотипів, руйнівних для ціннісного потенціалу особистості, породжує викривлену картину світу, де "інше" є чужим, ворожим, до якого ставлення має бути агресивним (зафіксовані діалоги між студентами: 1) - *У Москві бачила багато нових цікавих книжок... – У нас на Петрівці також є. – Виявляється, і 10-ти відсотків нема. – Все одно ми цих москалів не любимо.* 2) - *Вчора читав Буніна... – То ж російська література. То нехай її росіяни і читають. У нас своя є.)*

Висновки. Отже, в комунікативному просторі Києва початку ХХІ століття міжмовні зв'язки не виступають ключовим критерієм міжкультурної комунікації. Кооперативний принцип мовної взаємодії переважає у вирішенні будь-яких побутових, службових, міжособистісних питань. Функціонування двох споріднених мов як різних кодів комунікації не заважає порозумінню. Типовою є комунікативна ситуація, коли до площини "свого" мовної особистості належать обидві мови, відповідно, природнім є переключення кодів. Комунікативний акт, при якому взаємодіють дві мови, також є характерним для процесів спілкування у столиці. Нездатність вийти за межі "свого" коду тут зумовлена переважно нерішучістю, обережністю особистості. Змішування кодів у процесі комунікації свідчить про складні процеси опанування "чужого", про глибинне неприйняття іншої мови, культури, інших кодів. Найчастіше в таких випадках особистість не включає до поля "свого" поняття культури, норми, певних етичних правил, тобто нерозрізнення мов свідчить, як правило, про низьку загальну культуру особистості, хоча впливати на такі процеси можуть й інші чинники. Свідоме створення межі між "своїм" і "чужим" зумовлене переважно агресивними політичними стратегіями й тактиками. Відповідно, подолання "чужого" є складним психологічним процесом, сутність якого полягає у "розширенні меж власного "Я" [4, с. 11].

Список літератури

1. Залізник Г.М., Масенко Л.Т. Мовна ситуація Києва: день сьогоднішній та прийдешній. – К., 2001.
2. Ставицька Л.О. Блудний суржик: Міф, мова, стиль // Мандрівець. – 2002. – №1.
3. Труб В. М. Явище "суржику" як форма просторіччя в ситуації двомовності // Мовознавство. – 2000. – №1.
4. Шукуров Р.М. Введение или предварительные замечания о чуждости / Чужое: опыты преодоления. – М., 1999.
5. Шумарова Н. П. Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму – К., 2000.

Поступила до редакції 14.02.2005 р.